

Spravodlivý trest¹

Kurilovská, L., Šišulák, S.*

KURILOVSKÁ, L., ŠIŠULÁK, S. Spravodlivý trest. Právny obzor, 103, 2020, č. 4, s. 281 – 296.

Just Punishment. Criminal justice always was and still is executed mainly by sentencing the perpetrator of criminal offense to a certain kind of punishment, which they are supposed to endure (suffer) as a cause for their criminal wrongdoings. We all know that such punishment has to be just, i. e. on a specific level appropriate to the offense in question. But this special quality of punishment did not always mean necessary the same thing indeed, it has varied greatly over historical evolution of criminal justice as such and was at every time closely tied with the general intended purpose of punishing. In the presented article, the authors look first at the main reasoning behind sentencing an offender to punishment and its overall *ratio*. Next, they briefly analyse the changes which the intended purpose of imposing a punishment undergone in terms of legal science and philosophy over previous centuries and the most notorious theories produced by this evolution. Secondly, the authors address the point of the concept of restorative justice in contrast to the concept of retributive justice, which both bear some significant traits of the main two separate theories on the purpose of punishment, as established previously. They argue that the current tendency of criminal politics to concentrate around undoing the wrong done by the crime, the supposed healing, restoration, changed greatly how we think about the justness of punishment. In this line of thought, they try to define just punishment as a core value of the concept of restorative justice. At last, in the third part of the presented article the authors try to sketch the basic rules of how we might determine that the punishment is just, so as to distinguish the way how the legal practitioners, mainly judges, should establish such punishment in terms of our legal heritage, culture and positive law.

Key words: *just punishment, restorative justice, criminal justice, intended purpose of punishment*

Úvod

Človek je mysliaca bytosť schopná slobodného konania, avšak zároveň je bytosťou sociálnou, schopnou prežiť iba v rámci spoločností, ktoré vytvára, teda v rámci určitej skupiny. Z toho nevyhnutne vyplýva rozpor medzi individualitou človeka (vrátane jeho záujmov a cieľov), a nevyhnutnosťou prispôbiť sa skupine, v ktorej sa nachádza, teda v ktorej rámci uplatňuje svoju schopnosť slobodne konať. Samotná sloboda konania preto v rámci skupiny prestáva byť neobmedzená. Život skupiny je totiž previazaný s existenciou systému, na ktorom je táto založená a ktorý je nevyhnutný pre jej fungovanie. Holländer tento systém nazýva mocou, pričom uvádza, že táto je „*obmedzením slobody jednotlivca za účelom reprodukcie skupiny (spoločnosti), a tým aj jeho vlastnej... je teda*

* Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia K u r i l o v s k á, PhD., Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Ústav štátu a práva SAV, Bratislava, Akadémia Policajného zboru v Bratislave. Plk. doc. Ing. Stanislav Š i š u l á k, PhD., Akadémia Policajného zboru v Bratislave.

¹ Tento príspevok vznikol v rámci projektu APVV-19-0090 Právna metodológia pre dobu právneho pluralizmu.

*daňou odvádzanou z vlastnej slobody na účel vlastného prežitia. Tým je daná nevyhnutnosť inštitucionálneho kontextu ľudskej existencie.*⁴²

1. Podstata trestu, účel a funkcia trestania a ich historický vývoj

Čo a prečo trestáme?

Súčasťou mocenského systému skupiny – spoločnosti vybudovanej na základe súboru vnútorných pravidiel (noriem) je aj mechanizmus vyrovnania sa s prípadmi ich porušovania. I keď sa takéto mechanizmy môžu v závislosti od druhu, typu a charakteru spoločnosti odlišovať, v zásade možno konštatovať, že každá spoločnosť disponuje určitým, aspoň rámcovým mechanizmom reagovania na porušenie jej noriem. Utvára teda určitý systém vnútornej kontroly, ktorého cieľom je zabezpečiť dodržiavanie konkrétnych noriem spoločnosti, a to aj formou vynútenia ich dodržiavania prostredníctvom ukladania sankcií za ich porušenie. Sankciou v tomto zmysle môže byť akákoľvek reakcia nositeľa moci na správanie jednotlivých členov skupiny, ktorej účelom je dosiahnutie rešpektovania a dodržiavania týchto noriem.

Za typicky negatívnu formu sankcie s ohľadom na jej vplyv na jednotlivca možno považovať najmä trest. Vlastný systém trestov si stanovovali už najstaršie známe civilizácie, pričom v súlade s postupným prechodom moci a výkonu spravodlivosti z jednotlivcov (alebo komunity) na štát, resp. jeho raných predchodcov, postupne vznikol takisto určitý monopol štátu, ako na stanovovanie noriem spoločnosti vrátane určenia trestu za ich porušenie, tak aj na ich vynucovanie prostredníctvom orgánov zodpovedných za ich výkon. Na tomto základe *de facto* vznikol v historickom vývoji špecifický systém regulácie spoločnosti pomocou právnych noriem, ktorý sa osamostatnil od ostatných normatívnych systémov a dodnes predstavuje hlavný nástroj regulácie spoločnosti.³

Samotný trest ako kategóriu trestného práva možno definovať ako špecifickú sankciu, ktorá je reakciou na určitý druh správania, ktoré je v rozpore s trestným právom ako nástrojom *ultima ratio*, teda prostriedkom ochrany spoločnosti takpovediac v poslednej inštancii, ako taký je nepriaznivý a v tomto kontexte sa proti nemu právo *výslovne* vymedzuje. Táto požiadavka bola pritom takto jasne formulovaná už v starovekom Ríme. Zásada *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, v ktorej zmysle sa vyžaduje, aby zákon vždy výslovne označoval, aké konanie sa považuje za trestný čin, a aby zákon takisto určil, aký trest páchatelovi trestného činu za takéto porušenie práva prislúcha, je dodnes súčasťou všetkých vyspelých svetových právnych systémov. Trest tak možno označiť za zákonom predpokladaný právny dôsledok trestného činu.

Účel trestu ako nástroja výkonu trestnej spravodlivosti a jeho historický vývoj

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že i keď sa počas historického vývoja nepochybne menil spôsob výkonu trestov, ich povaha sa z vecného hľadiska prakticky nezmenila. Aj v súčasnosti existujúce a relevantné formy trestov v podstate spadajú do nasledujúcich

² HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012, s. 370 (prekl. aut.).

³ KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 28.

kategorií – odplata, zneschopenie, odstrašenie a náprava.⁴ S odkazom na jednotlivé funkcie súčasných druhov trestov, ktorým bude osobitná pozornosť venovaná neskôr, však možno konštatovať, že jednotlivé druhy trestov najčastejšie predstavujú skôr kumuláciu týchto črt trestu (napr. trest odňatia slobody má za cieľ nielen odplatu a odstrašenie páchatel'ov, jeho zneschopenie formou zabránenia jeho slobodnému pohybu, ale, i keď s otáznou mierou efektivity, napr. aj nápravu páchatel'a), na rozdiel od trestov známych z histórie, ktorých povaha mohla mať aj výlučný charakter – napr. odťatie rúk zlodějovi, povinnosť poskytnutia vlastnej veci za vec zničenú (ukradnutú) a pod.

Čo sa však v priebehu histórie výrazne menilo a kontinuálne vyvíjalo, bol filozoficko-právny zmysel trestania, teda chápanie účelu trestov a ich významu ako prostriedku kontroly spoločnosti, čo sa v súčasnosti odráža aj na naznačenej kumulatívnej povahe trestov. S ohľadom na úroveň právneho vedomia, prevažujúce sociálne hodnoty spoločnosti, filozofiu a reflexiu správania človeka sa počas dejín objavili viaceré myšlienkové smery, resp. teórie, ktoré prehodnocovali účel trestu a ktoré môžeme spoločne podľa vedúceho myšlienkového prúdu v zásade zoskupiť do troch kategórií. V tomto kontexte rozlišujeme absolútne, relatívne a zmiešané teórie účelu trestania.

Absolútne teórie účelu trestu vo všeobecnosti nespájajú s trestom žiadne ďalšie špecifické úlohy – účelom trestu je samotný trest ako morálne hodnotenie páchatel'a, a má byť spravodlivou odplatou za spáchaný trestný čin. V tomto kontexte ho nemožno modifikovať s ohľadom na prípadné ďalšie spoločenské ciele, keďže ani výkon trestnej spravodlivosti nemá mať iný účel ako trestanie porušenia zákona. Autori týchto teórií stotožňovali zákonné normy so zákonmi myslenia, v dôsledku čoho vyvodzovali právo štátu trestať páchatel'a trestného činu z myslenia (rozumu). Tvrdili, že štát, ktorý by páchatel'om nehrozil trestom, by išiel sám proti sebe a ignorujúc rozumné požiadavky na správu štátu by teda nemohol byť štátom rozumných ľudí. Ako uvádza Domnitska, „*tieto názory vychádzali z filozofie indeterminizmu, v zmysle ktorej sa páchatel' vedome (zo svojej slobodnej vôle) rozhoduje spáchať trestný čin, a tak v podstate súhlasí s tým, že bude potrestaný*“.⁵

Najznámejšími propagátormi tohto myšlienkového prúdu, ktorý odmieta s trestom spájať akýkoľvek ďalší spoločenský účel, sú G. W. Hegel. a I. Kant. Hegel považuje trest sám osebe za možnosť nápravy páchatel'a trestného činu – potvrdením porušenia práva dochádza k uloženiu trestu a jeho výkonom dochádza k náprave narušeného stavu, t. j. k obnoveniu práva.⁶ Vychádzal z toho, že keď vôľa človeka prichádza do rozporu so všeobecnou vôľou (vôľou väčšiny pretavenej do systému objektívnych právnych noriem konkrétnej spoločnosti), ide o popretie tejto vôle, pričom toto možno zvrátiť iba popretím spáchaného trestného činu, teda uložením a vykonaním trestu. Iba takýto trest má preto charakter spravodlivej odplaty.⁷ Kant pri svojich úvahách o treste zasa vychádza

⁴ LYONS, L. *Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost*. Praha : Svojtka & Co, 2004, s. 9.

⁵ DOMNITSKA, V. Absolútne teórie účelu trestu. In *Historia et theoria iuris*, 2012, roč. 4, č. 1, s. 10.

⁶ KUCHTA, J – VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 185.

⁷ DOMNITSKA, V. Absolútne teórie účelu trestu. In *Historia et theoria iuris*, 2012, roč. 4, č. 1, s. 11.

z premisy, že právny stav ako stav občianskej spoločnosti je protikladom prirodzeného stavu bezprávia, ktoré je najvyšším zlom, stavom neistoty a stavom bez spravodlivosti. Keby páchatel zostal nepotrestaný, spoločnosť by sa dostala do neželaného, prirodzeného stavu. To sa odráža aj v Kantovom ponímaní trestu ako výkonu spravodlivosti. Ako uvádza Zelizňaková, táto „*spravodlivosť musí byť vykonaná štátom v záujme práva, nie v záujme páchatela či obete. [...]. Trest ako uplatnenie spravodlivosti má absolútny význam,*“ zločin je totiž „*útokom na všeobecnú slobodu, a teda porušuje požiadavku kategorického imperatívu. [...]. Podľa Kanta v prípade kategorického imperatívu ľudské správanie nesleduje žiadny konkrétny individuálny význam, je totiž účelom sám osebe, resp. účelom je tu len dobro.*“⁸ Kant plošne odmieta, aby spravodlivý trest slúžil aj inému účelu, ako odplate spoločnosti voči páchatelovi za jeho prestúpenie právnych noriem spoločnosti, pretože „*spravodlivosť prestáva byť spravodlivosťou, ak sa za nejakú cenu predáva*“.⁹

Absolútne teórie účelu trestania teda vychádzajú z princípu *punitur quia peccatum*, teda trestá sa, pretože bolo spáchané zlo.¹⁰ Ukladanie trestov nemá mať žiadne iné úlohy, ako pomyselné znovunastolenie rovnováhy narušenej trestným činom. Dnešná spoločnosť, ako je zrejme už aj zo zbežného nazretia do našich trestnoprávnych predpisov, považuje absolútne teórie trestania za zastarané a navyše za prakticky a argumentačne neudržateľné vo vzťahu k cieľom modernej trestnoprávnej politiky a jej filozofických základom. K ich odmietnutiu a príklonu k relatívnym (resp. zmiešaným) teóriám však z historického hľadiska nedošlo naraz. Možno konštatovať, že táto skutočnosť vyplynula viac z reálnych potrieb praxe trestania a potreby zabezpečenia efektívnej kontroly spoločnosti aj prostredníctvom noriem trestného práva, než z vyvrátenia logiky absolútnych teórií. Tie sa však na rozdiel od relatívnych či zmiešaných teórií účelu trestania javili ako príliš teoretické a ťažkopádne vzhľadom na skutočnú tvár trestného činu a potreby spoločnosti sa s ním vysporiadať.

Nosnou myšlienkou **relatívnych (utilitárnych) teórií účelu trestu** v tejto súvislosti je predpoklad, že trest má konceptuálne široký účel ako prostriedok nielen individuálnej represie, ale aj prevencie trestnej činnosti, a jeho pôsobenie má ísť ruka v ruke s cieľmi trestnoprávnej politiky štátu. Ako uvádza Domnitska, „*ich podstata spočíva v požiadavke, aby trest bol určený na dosiahnutie určitého užitočného účelu pre spoločnosť ako celku a pre potrestaného osobne,*“ pričom sa má „*v prvom rade zabraňovať spáchaniu zločinov, resp. protiprávnych činov ako zo strany odsúdeného, tak aj zo strany ostatných členov spoločnosti (punitur ne peccatur¹¹), rovnako tak sa má smerovať k polepšeniu páchatela.*“¹² Trest ako odplata totiž neodčiní spáchaný trestný čin, avšak jeho uložením

⁸ ZELIŽŇAKOVÁ, E. Trest podľa Kanta. In BELÁS, L. – ZÁKUTNÁ, S. (eds.). *11. kantovský vedecký zborník*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014, s. 69.

⁹ ZELIŽŇAKOVÁ, E. Trest podľa Kanta. In BELÁS, L. – ZÁKUTNÁ, S. (eds.). *11. kantovský vedecký zborník*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014, s. 69.

¹⁰ DOMNITSKA, V. Absolútne teórie účelu trestu. In *Historia et theoria iuris*, 2012, roč. 4, č. 1, s. 13.

¹¹ T. j. trestať, aby nebolo páchané zlo, pozn. aut.

¹² DOMNITSKA, V. Relatívne (utilitárne) a zmiešané teórie účelu trestu. In *Historia et theoria iuris*, 2012, roč. 4, č. 2, s. 10.

môže dôjsť k odradeniu páchatel'a a širokej verejnosti od ďalšej trestnej činnosti, teda k prevýchove páchatel'a a k výchove spoločnosti, k čiastočnej náprave stavu rozvrátenému spáchaným trestným činom a pod. Aj z tohto dôvodu by mali uloženie trestu sprevádzať ďalšie opatrenia, a to aj vrátane preventívnych alebo reparačných, ktorých cieľom má byť lepšie zabezpečenie spoločnosti pred negatívnymi dôsledkami spáchanej trestnej činnosti v ich širokom ponímaní.¹³ V tomto duchu by mal podľa relatívnych teórií účelu trestu byť trest, pokiaľ možno, čo najmiernejší, mal by teda predstavovať akési nevyhnutné zlo, ktoré posluží na všeobecný prospech a čo možno najvýraznejšou mierou prispeje k zníženiu utrpenia v spoločnosti spôsobeného trestnou činnosťou, ktoré by inak nastalo, ak by k uloženiu trestu nedošlo.¹⁴

Typickými predstaviteľmi relatívnych teórií účelu trestu boli napr. H. Grotius, J. Bentham, či otec klasického trestného práva C. Beccaria. Hugo Grotius už v 17. storočí prišiel so skutočne progresívnou myšlienkou, že trest by nemal byť vnímaný ako nástroj Božej odplaty, a už vôbec nie ako odplata spoločnosti na jej členovi, pretože je proti prírode, tzn. proti prirodzenému právu, aby človek človeku pôsobil zlo za iným účelom, ako za účelom dosiahnutia kolektívneho a individuálneho dobra.¹⁵ Podľa J. Benthama bol najpodstatnejším účelom trestu moment dostatočného zastrašenia ostatných členov spoločnosti, aby k trestnej činnosti nedochádzalo, a takisto nie odplata spoločnosti vykonaná na páchatel'ovi trestného činu. Podľa Benthama teda aj „*cieľom všetkých zákonov je zabrániť vzniku škody a cieľom trestania je konať tak, aby sa nemohli páchať žiadne trestné činy. Hociktorý trest predstavuje ujmu a môže sa uplatňovať len do tej miery, do akej vedie k odstráneniu ďalšieho zla.*“¹⁶

Pravdepodobne najznámejším predstaviteľom relatívnych teórií účelu trestu bol taliansky mysliteľ C. Beccaria, ktorého priekopnícke úvahy o úlohe trestného práva v spoločnosti, o princípoch, na ktorých by mala fungovať trestnoprávna politika štátu a o účele trestania, publikované v diele *O zločinoch a trestoch* (1764), poznačili charakter európskeho trestného práva ako takéto. Podľa Beccariu cieľom trestania „*nie je nič iné, ako zločincovi zabrániť, aby znova škodil [...], a odradiť iných, aby konali rovnako. Takže tieto tresty i spôsob ich ukladania musia byť starostlivo zvolené, aby trest po dodržaní miery zanechal účinnejší a trvalejší dojem v myšliach ľudí a dojem menej bolestivý na tele zločince.*“¹⁷ Trest by mal byť spravodlivý, pričom spravodlivosťou rozumie pomer nevyhnutný na udržanie rôznych spoločenských záujmov, ktorých nerovnováha by vyústila do stavu bezprávia. Všetky tresty, ktoré túto nevyhnutnosť prekračujú, sú podľa Beccariu nespravodlivé. V tomto kontexte uvádza, že sa treba vystríhať, „*aby sa*

¹³ KUCHTA, J – VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 186.

¹⁴ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha : LexisNexis, 2007, s. 19.

¹⁵ GROTIUS, H. *On the Law of War and Peace: Translated from the original Latin De Jure Belli ac Pacis and slightly abridged by A. C. Campbell, A. M.* [online]. Kitchener : Batoche Books, 2001 [cit. 2020-03-11]. Dostupné na internete: <<https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugem/3ll3/grotius/Law2.pdf>>, s. 185.

¹⁶ DOMNITSKA, V. Relatívne (utilitárne) a zmiešané teórie účelu trestu. In *Historia et theoria iuris*, 2012, roč. 4, č. 2, s. 11.

¹⁷ BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 53.

*k slovu spravodlivosť pripájala myšlienka niečoho reálneho, napríklad fyzickej sily alebo nejakej osoby: je to jednoducho spôsob chápania vytvorený ľuďmi, spôsob, ktorý neobmedzene ovplyvňuje šťastie každého.*¹⁸ Toto ponímanie spravodlivosti trestu je čisto utilitárne a svetské. Jej odrazom nemá byť aplikovanie morálnych, božských pravidiel v spoločnosti, naopak, schopnosť štátu vykonávať takúto spravodlivosť predpokladá existenciu sekulárneho trestnoprávneho systému v právnom štáte.¹⁹ To sa prejavuje aj v úvahách Beccariu o prísnosti trestu. Ako uvádza, prísnosť trestu, ktorá by nebola bezprostredne nevyhnutná na dosiahnutie verejných záujmov a na zabránenie zločinom, by bola zbytočná, keďže by odporovala „*nielen prospesným cnostiam ako výsledku osvieteného rozumu, vládnuceho radšej šťastným ľuďom než davu otrokov, kde neustále koluje bojzlivá nenávisť, ale odporovala by aj spravodlivosti a povahe samotnej spoločenskej zmluvy.*“²⁰

Rozdielnosti medzi absolútnymi a relatívnymi teóriami účelu trestu sa pokúsili prekonať tzv. **zmiešané teórie**, ktorých filozofia sa prakticky premietla do toho, ako je koncipovaný systém trestov a ako sú formulované jednotlivé ciele ich ukladania v moderných trestných zákonníkoch. Zo zmiešaných teórií sa vyprofilovala takisto aj myšlienka tzv. duálneho sankcionovania – teda sa rozlišujú nielen tresty, ale aj isté sankčné opatrenia (v podmienkach Slovenskej republiky ide o tzv. ochranné opatrenia), ktorých cieľom je naplnenie širšie ponímaného účelu trestu, tak ako to vyzdvihovali relatívne teórie, a pôsobiť popri treste, ktorý si zachoval značný kárny, teda aj odplatný charakter, aj keď v oveľa jemnejšom poňatí, než v akom ho prezentovali zmiešané teórie. Účelom trestu tak v súčasnosti, po tom, čo sa týmito myšlienkami inšpirovali moderné (najmä európske) trestnoprávne úpravy, je nielen odplata a zastrašenie, ale aj kompenzácia morálnej škody spôsobenej trestným činom, náprava páchatel'a, generálna a individuálna prevencia.²¹ Obsahovo však aj zmiešané teórie majú bližšie práve k relatívnym teóriám o účele trestu, keďže zo svojej podstaty počítajú s rôznorodosťou účelov trestov; v ich rámci však dôsledne rozlišujú aj odplatný charakter trestu ako účel sám osebe.

Názory na účel trestania však môžeme vzhľadom na ich obsah pomerne jednoducho diferencovať aj inak, a to na základe prevahy **retribučného** alebo **restoratívneho** princípu ako logiky trestania. Retributívny princíp vyžaduje, aby účinok trestu vyvážil previnenie páchatel'a, trest by preto mal svojou tvrdosťou zodpovedať spáchanému trestnému činu a už len preto by malo byť účelom trestu spôsobiť páchatel'ovi určitú ujmu.²² Trest smeruje do minulosti, ide vlastne o odškodnenie spoločnosti za spáchaný trestný čin. Za klasicky retribuívne tak môžeme označiť všetky absolútne teórie účelu trestu. Naopak, podľa restoratívneho princípu účel trestu smeruje do budúcnosti, pri-

¹⁸ BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 36.

¹⁹ ŠVECOVÁ, A. Beccariovský obrat ponímania trestného činu v konfrontácii s trestnoprávnou úpravou v Uhorsku a habsburskej ríši v 18. a na začiatku 19. storočia. In *Právněhistorické studie*, 2017, roč. 47, č. 1, s. 74.

²⁰ BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 37.

²¹ DOMNITSKA, V. Relatívne (utilitárne) a zmiešané teórie účelu trestu. In *Historia et theoria iuris*, 2012, roč. 4, č. 2, s. 16.

²² URBANOVÁ, M. *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006, s. 140.

čom sa predpokladá, že uloženie trestu bude smerovať k ďalšiemu prospechu spoločnosti (výchova k dodržiavaniu právnych noriem, znižovanie trestnej činnosti, a pod.).²³ Počíta sa teda s tým, že spravodlivý trest sa ukladá aj preto, aby slúžil viacerým záujmom, ktorých cieľom je napĺňanie konkrétnej trestnoprávnej politiky štátu. V tomto kontexte sa restoratívny princíp, a v jeho rámci znaky modelu tzv. restoratívnej justície, po prvýkrát objavujú práve v dielach zástancov relatívnych a neskôr zmiešaných teórií účelu trestu.

2. Koncept restoratívnej justície a chápanie výkonu spravodlivosti v jej kontexte

Kde sa nachádzame dnes?

Trest je v slovenskom právnom poriadku spolu s ochranným opatrením druhom trestnoprávnej sankcie. Podľa § 31 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len Trestný zákon) je trestom ujmy na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného, ktorú môže uložiť páchateľovi len súd podľa ustanovení Trestného zákona za spáchaný trestný čin. Možno ho teda charakterizovať ako opatrenie, ktoré je prejavom štátneho donútenia a je právnym následkom spáchaného trestného činu, pričom trest ukladá páchateľovi súd v mene štátu a na základe zákona. Podstatným znakom trestu je pritom skutočnosť, že jeho výkonom sa spôsobuje určitá ujma na právach páchateľa trestného činu.²⁴

Účel trestu *de lege lata* vymedzuje § 34 ods. 1 Trestného zákona, podľa ktorého má trest „zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchateľom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchateľa spoločnosťou.“ Účelom trestu teda nie je spôsobiť páchateľovi trestného činu zbytočné utrpenie či pošliapať jeho ľudskú dôstojnosť. Cieľom je vyčistiť z trestu maximum výchovného potenciálu – ako pre páchateľa, tak aj pre spoločnosť, minimalizovať škodlivosť spáchaného trestného činu a vrátiť páchateľa späť do spoločnosti, aby sa mohol ako riadny občan podieľať na jej fungovaní. Trest teda plní viaceré **funkcie**, ktorými sa zabezpečuje naplnenie jeho účelu, pričom ide najmä o:

- **odplatnú (retributívnu) funkciu**, teda trest predstavuje spoločensky prijateľnú formu odplaty za spáchaný trestný čin, je teda istou sociálne akceptovanou formou morálnej satisfakcie spoločnosti a jej členov, ktorá sa vykonáva na páchateľovi trestného činu,

- **preventívnu (odstrašujúcu) funkciu**, tzn. trest odrádza páchateľa od ďalšieho páchania trestnej činnosti (individuálna prevencia), ale aj širokú verejnosť od jej páchania, a to vrátane potenciálnych prvopáchateľov (generálna prevencia),

²³ ZELIŽŇAKOVÁ, E. Trest podľa Kanta. In BELÁS, L. – ZÁKUTNÁ, S. (eds.). *11. kantovský vedecký zborník*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014, s. 65.

²⁴ Pozri aj TÓTHOVÁ, M. Pohľad na systém trestnoprávnych sankcií v Slovenskej republike. In *COFOLA 2010: the conference proceedings*. Brno : Masarykova univerzita, 2010, s. 1409.

- **rehabilitačnú (nápravnú, resocializačnú) funkciu**, trestom má teda dôjsť k náprave páchatel'a tak, aby po výkone trestu viedol riadny život a zaradil sa do spoločnosti ako riadny občan, čo má pôsobiť pozitívne nielen pre samotného páchatel'a, ale aj pre spoločnosť, do ktorej sa po výkone uloženého trestu vracia.

I keď to z výslovného znenia § 34 ods. 1 Trestného zákona výslovné nevyplýva, môžeme však uviesť, že z logiky systému trestov a ich vecného obsahu vyplývajú ešte dve ďalšie funkcie trestu, a to:

- **eliminačná (izolačná) funkcia**, trest teda obmedzuje páchatel'a na jeho právach tak, aby sa znížil jeho negatívny vplyv na ostatných členov spoločnosti, a

- **reštitučná (kompenzačná, restoratívna) funkcia**, ktorej podstatou je výkonom trestu dosiahnuť praktické odčinenie negatívneho dosahu trestného činu a spoločnosť.²⁵

Možno sa však stretnúť aj s názorom, že trest plní aj iné, menej bežne diskutované funkcie – napríklad funkciu uspokojovania masovej spoločenskej agresie, ktorá sa prostredníctvom výkonu trestov odbúrava legitímnym spôsobom, keďže súčasne s výkonom spravodlivosti dovoľuje členom spoločnosti uspokojovať svoje asociálne fantázie (resp. tendencie).²⁶ Som však toho názoru, že v tomto prípade ide o kategóriu už spomenutej odplatnej funkcie trestu v širšom zmysle slova.

Každopádne na základe účelu trestu formulovaného v Trestnom zákone, ako aj zbežnej analýzy jeho jednotlivých funkcií možno konštatovať, že filozofické pozadie tejto právnej úpravy a slovenskej trestnoprávnej kultúry v oblasti trestania ako takého predstavujú práve zmiešané teórie o účele trestu. Osobitne sa rozlišuje odplatná funkcia trestu a jeho morálny rozmer – trest má byť totiž morálnym odsúdením páchatel'a a ako taký mu má aj spôsobiť istý druh ujmy, ako však uvádza Záhora, aj samotné znevažujúce hodnotenia páchatel'a, ktorým je ako vyslovenie viny, tak aj uloženie trestu, musí byť primerané.²⁷ Trest však zároveň v súčasnom ponímaní slúži aj na iné ciele, ktoré sú považované za celospoločensky prospešné. Špecificky sa zdôrazňuje individuálna a generálna prevencia, no aj restoratívny princíp, ktorého uplatnením má prísť nielen k znovuoobnoveniu spoločenských vzťahov narušených trestným činom, ale v rámci možnosti aj k znovuoobnoveniu páchatel'a ako takého, k jeho restorácii na riadneho člena spoločnosti.

O čom hovoríme, keď hovoríme o restoratívnej justícii

Koncom 20. storočia sa pod vplyvom prehodnocovania a revidovania dovtedajších názorov na účel trestu, podstatu trestného činu ako takého a myšlienok, ako z neho pre spoločnosť vyťažiť čo najviac prospešných výsledkov (navzdory skutočnosti, že trestná činnosť je vyslovene negatívny spoločenský fenomén) začala postupne objavovať nová filozofická koncepcia trestania. Hovoríme o koncepcii tzv. restoratívnej (znovuoobnovujúcej) justície, resp. spravodlivosti, ktorá ťaží z dedičstva relatívnych a zmiešaných teórií

²⁵ KUCHTA, J – VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 189-192.

²⁶ LATA, J.: *Účel trestu a jeho spravedlnost*. In *Trestní právo* č. 5/2001, s. 14.

²⁷ ZÁHORA, J. *Ukladanie trestov po rekodifikácii v Slovenskej republike*. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2008, roč. 16, č. 2, s. 158.

o účele trestu, tak ako počas dejín menili a utvárali súčasné moderné trestné právo, a ktorá do trestného práva naplno aplikuje aj poznatky sociologických vied, predovšetkým kriminológie. Ako uvádza Zehr, restoratívna justícia je proces, ktorý v najväčšej možnej miere zapája všetkých, ktorých sa dané (trestnoprávne relevantné) konanie dotklo; snaží sa teda o čo možno najväčšie ozdravenie a obnovu spoločenských vzťahov, ktoré boli trestným činom narušené, pričom za týmto účelom identifikuje spôsobené ujmy, potreby a záväzky, ktoré sa od nich odvíjajú.²⁸ Cieľom tejto koncepcie je teda v čo najväčšej možnej miere obnoviť spoločenské vzťahy narušené trestným činom, a to vrátane vzťahov medzi páchatelom a obeťou trestného činu, ale aj vzťahu páchatel'a k jeho sociálnemu prostrediu ako celku. Kľúčovou sa spolu s prevenciou trestného činu zároveň stáva aj snaha o nápravu páchatel'a trestného činu.

Trestnoprávne predpisy jednotlivých demokratických štátov hlásiacich sa k tomuto modelu trestnej politiky sú z tohto dôvodu obohacované o vhodné prostriedky na dosiahnutie tohto cieľa, z ktorých logiky vyplýva, že trestný čin sa čoraz menej považuje za zlo páchané jednotlivcom proti štátu, a čoraz viac za zlo páchané na individuálnych právach členov spoločnosti, ktorí tento štát tvoria. Ako uvádza Laciaková, dôsledkom spáchania trestného činu tak vzniká záväzok, ktorý spočíva v povinnosti niesť zodpovednosť za následky trestného činu, tzn. „*týmto záväzkom je povinnosť páchatel'a v čo najväčšej miere nahradiť spôsobenú ujmu. [...] Práve takýto záväzok voči obeti má prednosť pred sankciami, a z toho vyplývajúcimi záväzkami páchatel'a voči štátu. Cieľom restoratívnej koncepcie je teda náprava narušených spoločenských vzťahov a uvedenie poškodených vecí do pôvodného stavu.*“²⁹ Osobitný dôraz sa pritom zároveň kladie aj na ľútosť a ak možno aj na odpustenie, minimalizuje sa stigmatizácia páchatel'a a maximalizujú sa reintegračné a resocializačné prostriedky jeho nápravy. Celý proces výkonu trestnej spravodlivosti v tomto kontexte preto naberá charakter dialógu medzi páchatelom trestného činu a jeho obeťou a spoločnosťou, pričom štát svojou trestnoprávnou politikou zabezpečuje, aby bola spravodlivosť dosiahnutá vyvážením oprávnených záujmov všetkých strán tejto rovnice.³⁰

Znovuobnovujúca spravodlivosť – najväčšie možné šťastie pre čo najväčší možný počet ľudí

Najvýraznejším prejavom príklonu slovenského trestného práva ku koncepcii restoratívnej justície sú, keď ide o trestanie, tzv. alternatívne tresty, t. j. tresty, ktoré sa ukladajú namiesto trestu odňatia slobody, avšak rovnako ako trest odňatia slobody umožňujú naplno dosiahnuť účel trestu, tak ako ho zákon vymedzuje. Význam týchto trestov potom spočíva najmä v tom, že s nimi nie sú spojené také ďalekosiahle negatívne následky, týkajúce sa účinku na páchatel'a trestného činu a jeho okolie, ako s výkonom trestu odňatia slobody. Za

²⁸ ZEHR, H. – GOHAR, A. *The little book of restorative justice* [online]. Pennsylvania : Good Books, 2003 [cit. 2020-03-12]. Dostupné na internete: <<https://www.unicef.org/tdad/littlebookrjpkaf.pdf>>, s. 40.

²⁹ LACIAKOVÁ, L. Restoratívna verus retributívna koncepcia trestania. In *Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície: zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Bratislava : Eurokódex, 2013, s. 67.

³⁰ Obdobne pozri LACIAKOVÁ, L. Restoratívna verus retributívna koncepcia trestania. In *Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície: zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Bratislava : Eurokódex, 2013, s. 69.

alternatívne tresty pritom v zmysle Trestného zákona možno považovať trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, pokiaľ sa ukladá samostatne,³¹ ale aj samostatne ukladaný trest zákazu účasti na verejných podujatiach. Ako uvádza Jalč, tieto tresty „umožňujú menej narušeným páchatelom možnosť riešiť príčiny ich trestnej činnosti, dať im novú šancu na riadne začlenenie do spoločnosti, nenarušia ich rodinné a spoločenské vzťahy a vykonaním trestu dochádza väčšinou aj k jeho zahladeniu. Filozofiou alternatívnych trestov je, že odsúdený sa ponechá na slobode, uloží sa mu taký druh obmedzení alebo povinností, ktoré pôsobia preventívne proti páchaniu ďalšej trestnej činnosti, ochrania spoločnosť, uspokojia záujmy obete a zabezpečia riadne vedenie života páchatela.“³² Zároveň však konštatuje, že tieto tresty sú najmä výstrahou pre samotného páchatela, a v prípade, že podmienky ich výkonu nie sú rešpektované, páchatelovi (odsúdenému) môže byť nariadený riadny výkon prísnejšieho trestu.

Aj samotný trest odňatia slobody, ktorý predstavuje najväčší možný zásah do práv páchatela trestného činu, však v kontexte restoratívnej justície vnímame odlišne – jeho cieľom totiž nie je iba dať páchatelovi pocítiť silu štátu a opovrhnutie spoločnosti. Aby sme aj v takomto prípade mohli hovoriť o spravodlivom treste, nevyhnutne musíme vychádzať z výkladu pojmu spravodlivosť, ktorý v kontexte restoratívnej justície prešiel pomerne výraznou obsahovou zmenou.

Zehr v tomto kontexte uvádza, že rozdiel medzi obsahom pojmu spravodlivosť v tradične retributívne poňatom trestnom systéme a v kontexte restoratívnej justície spočíva v tom, že kým v prvom prípade je kľúčovou otázkou, čo si páchatel od spoločnosti za spáchaný trestný čin zaslúži (odmietnutie spoločnosťou v podobe konštatovania viny a uloženia trestu, ktorý mu spôsobuje ujmu, opovrhnutie), restoratívna justícia považuje za kľúčovú odpoveď na otázku, čo potrebuje obeť trestného činu (resp. spoločnosť) na to, aby bola vzniknutá ujma podľa možnosti zhojená, a aké povinnosti z toho vyplývajú pre páchatela.³³ Spravodlivé je preto to, čo je primerané požadovať od páchatela na to, aby boli napravené negatívne dôsledky spáchaného trestného činu. Pokiaľ je spravodlivé páchatela izolovať od zvyšku spoločnosti, pretože to spoločnosť potrebuje, aby sa vysporiadala s trestným činom, má byť uložený trest odňatia slobody.

V tomto kontexte tak treba zdôrazniť, že trestať v súlade s týmto ponímaním spravodlivosti ako želaným ideálom primeranosti a efektívnosti trestania neznamená trestať menej, ale trestať lepšie. Lepšie pre spoločnosť, individuálnu obeť, ale aj samotného páchatela trestného činu. Alebo, ako uvádza už Beccaria v úvode svojho životného diela, a teda dávno predtým, ako vôbec môžeme hovoriť o restoratívnej justícii – je potrebné trestať tak, aby sa dosiahlo čo najväčšie šťastie pre čo najväčší počet ľudí.³⁴

³¹ TÓTHOVÁ, M. Pohľad na systém trestnoprávných sankcií v Slovenskej republike. In *COFOLA 2010: the conference proceedings*. Brno : Masarykova univerzita, 2010, 1419.

³² JALČ, A. Hmotnoprávny a procesnoprávny pohľad na niektoré problémy trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce. In STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha : Leges, 2014, s. 268.

³³ ZEHR, H. – GOHAR, A. *The little book of restorative justice* [online]. Pennsylvania : Good Books, 2003 [cit. 2020-03-12]. Dostupné na internete: <<https://www.unicef.org/tdad/littlebookrjpakaf.pdf>>, s. 19.

³⁴ BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 32.

3. Kedy je teda trest spravodlivý a ako ho ukladať?

Aby trest plnil spoločenský a trestnoprávnou politikou stanovený účel, musí byť spravodlivý. Ako uvádza Novotný, spoločnosť musí na trestný čin, sám o sebe opovrhnutiahodný, reagovať spravodlivým rozsudkom a spravodlivým trestom, pretože „[n]e spravodlivý rozsudok a trest nielen nechráni spoločnosť pred trestnými činmi, ale i narušuje spoločenské vzťahy, na ktorých je založená.“³⁵

Zjednodušene pritom možno spravodlivosť užšie chápať ako primeranosť ujmy spôsobenej páchatelovi v reakcii na spáchaný trestný čin k závažnosti tohto činu, najmä cez prizmu ujmy, ktorá bola spoločnosti a obeti týmto činom spôsobená. Primeraný trest zase možno charakterizovať ako nevyhnutne nutný na dosiahnutie stanoveného účelu trestania – teda na účely morálneho odsúdenia páchatel'a, prevenciu trestnej činnosti, nápravu narušených vzťahov, a teda v spojitosti so stále akcentovanejšími potrebami priklonu trestnoprávnej politiky štátu ku konceptu restoratívnej justície na čo možno najširšie zhojenie negatívnych následkov trestného činu. Ako zároveň uvádza Košičiarová, „za spravodlivý trest sa považuje taký, ktorý je výsledkom starostlivého zváženia všetkých podstatných okolností konkrétneho prípadu, a to s použitím hmotnoprávných princípov trestného postihu osôb, zabezpečujúcich účel trestania, resp. trestu v súlade s čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky – princíp nullum crimen sine lege, princíp nulla poena sine lege, zákaz retroaktivity, princíp ne bis in idem, princíp proporcionality, princíp humanosti a rešpektovania ľudskej dôstojnosti.“³⁶

Spravodlivý teda nemôže byť trest, ktorý je v rozpore so všeobecnými ústavnoprávnymi, resp. trestnoprávnymi zásadami, na ktorých je založený celý slovenský Trestný zákon, a teda ukladanie trestov v Slovenskej republike. Je však nutné poznamenať, že tieto zásady sú vlastné európskemu modelu trestania ako takému, keďže filozoficko-právnu tradíciu, z ktorej tieto zásady vychádzajú, máme v podstate spoločnú. Uží okruh zásad, ktorými sa riadi ukladanie trestov v našich právnych podmienkach, tvoria nasledujúce zásady:

- **Zásada zákonnosti trestu (nulla poena sine lege).** Táto zásada bezprostredne súvisí so základnou zásadou trestného konania, a síce zásadou nullum crimen sine lege. Rovnako, ako nemožno žiadne ľudské konanie označiť za trestný čin bez toho, aby ho takto výslovne vymedzoval zákon, nie je ani možné páchatelovi takéhoto trestného činu uložiť trest, pokiaľ tak výslovne zákon neustanovuje. Možno však konštatovať, že „[t]áto zásada pritom samozrejme nepredstavuje požiadavku, aby zákonodarca ustanovil absolútne určité tresty (teda presne druh a výmeru trestu), keďže takéto tresty by v konečnom dôsledku súdu znemožnili náležitú individualizáciu trestu, ale aby vymedzil hranice, v medziach ktorých súd rozhodne o uložení ustanoveného druhu trestu a o výmere tohto trestu za konkrétny trestný čin (tzv. relatívne určité tresty).“³⁷ Primárne táto zásada vyplý-

³⁵ NOVOTNÝ, O. Právni stát a trestní právo. In *Právo a zákonnost*, 1991, č. 1, s. 19.

³⁶ KOŠIČIAROVÁ, S. Princíp humanosti trestania a disciplinárna zodpovednosť členov samosprávnych stavovských organizácií. In PAPÁČOVÁ, I. (ed.). *Verejná správa na rázcestí. Zborník z vedeckej konferencie*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 64.

³⁷ FERENČÍKOVÁ, S. – MIHALČOV, J. – VOLANSKÁ, M. Normotvorný, aplikačný a interpretačný význam základných zásad trestného práva hmotného. In *Studia Iuridica Cassoviensia*, 2013, č. 1, s. 32.

va z čl. 49 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len Ústava), pričom jej konkretizáciu nachádzame v § 31 ods. 2 Trestného zákona.

- Zásada úmernosti (proporcionality, primeranosti) trestu, v ktorej zmysle musí byť uložený trest primeraný závažnosti spáchaného trestného činu. Závažnosť trestného činu pritom môžeme vyhodnotiť s ohľadom na objekt, proti ktorému trestný čin smeroval, ale aj spôsobený následok. Táto zásada síce nie je výslovne zakotvená ani v slovenských trestnoprávných predpisoch, ani v Ústave, resp. v Dohovore Rady Európy o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len Dohovor), Ústavný súd Slovenskej republiky, ako aj Európsky súd pre ľudské práva však bežne vo svojej judikatúre používajú test proporcionality, ktorý vyplýva z požiadaviek na spravodlivý proces, a všeobecne je uplatniteľný na posúdenie primeranosti akéhokoľvek zásahu verejnej moci do práv a právom chránených záujmov jednotlivca. Ústavný súd Slovenskej republiky sa vo vzťahu k primeranosti trestu navyše osobitne venoval otázke, kedy je trest adekvátny do tej miery, že ho možno označiť za spravodlivý. Možno dokonca uviesť, že Ústavný súd pojmy primeranosť a spravodlivosť trestu stotožňuje a za spravodlivý preto bez ďalšieho považuje trest, ktorý je primeraný. Uvádza pritom, že „[u] verejnosti môžu neprimerané tresty vyvolať súcit s páchatel'om či ohroziť jej dôveru v spravodlivé rozhodovanie súdu či jej dôveru v súdnu moc ako celok. U páchatel'a neprimerane prísne tresty vedú k zatrpknutosti, pretože takéto tresty páchatel' oprávnené nemôže považovať za spravodlivé. Páchatel' je súdom odsudzovaný za nespravodlivosť (bezprávie), ktoré trestným činom spáchal, a preto má právo očakávať spravodlivosť zo strany súdu. Primeranosť trestu je zároveň nevyhnutým predpokladom dosiahnutia výchovných účinkov trestu, keďže nevyhnutným predpokladom prevýchovy páchatel'a je jeho akceptovanie trestu ako spravodlivého následku jeho protiprávneho konania, pričom v prípade nespravodlivého trestu k takejto akceptácii trestu zo strany páchatel'a pochopiteľne nemôže dôjsť. Spravodlivosť trestu tak možno považovať aj za predpoklad prerastania represívneho pôsobenia trestu do pôsobenia výchovného. [...] Je pritom zrejme, že nevyhnutným predpokladom rešpektovania požiadavky primeranosti trestu súdom v individuálnej rovine je rešpektovanie tejto požiadavky zákonodarcom v rovine všeobecnej, keďže v zmysle zásady *nulla poena sine lege* je súd pri rozhodovaní o treste viazaný zákonom.“³⁸

Obdobne sa k otázke primeranosti trestu stavia aj Krajský súd v Žiline, podľa ktorého „záver o primeranosti trestu je daný vtedy, ak sa opiera o rozumnú väzbu medzi legitímnym cieľom a zvoleným prostriedkom jeho realizácie. Možno konštatovať, že páchatel'a môže so spravodlivosťou, a teda aj so spoločnosťou zmieriť len spravodlivý trest. Trest sa musí rovnať spôsobenému bezpráviu, z toho vyplýva, že v prípade ak bude trest, resp. odplata obsiahnutá v treste prísnejšia ako bezprávie spôsobené trestným činom, nedôjde len k negácii tohto bezprávia, ale zároveň uloženým trestom vznikne nové bezprávie – bezprávie voči neprimerane potrestanému páchatel'ovi trestného činu. Trest, ktorým štát a spoločnosť reaguje na spáchaný trestný čin ako na nespravodlivé konanie, by mal nespravodlivosť spôsobenú trestným činom napraviť, a nie ešte viac rozmmožiť.“³⁹

³⁸ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28. novembra 2012, sp. zn. PL. ÚS 106/2011-85, b. 25, 26.

³⁹ Rozsudok Krajského súdu v Žiline z 15. augusta 2017, sp. zn. 1To/69/2017.

- **Zásada individualizácie trestu.** Podľa § 34 ods. 4 Trestného zákona „[p]ri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, prítiažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy“. Ods. 5 rovnakého ustanovenia ďalej špecifikuje, na čo musí súd prihliadať pri ukladaní trestu v jednotlivých prípadoch trestnej súčinnosti, resp. s ohľadom na vývojové štádium trestného činu. Individualizácia trestu sudcom v procese ukladaní trestu konkrétnemu páchatelovi trestného činu je teda *de facto* aktom realizácie zásady proporcionality trestu v individuálnom prípade. Keďže sudca je povinný prihliadať na všetky relevantné okolnosti a špecifiká konkrétneho prípadu a rozhodnutie o treste musí byť v súlade s možnosťou jeho neskoršej preskúmateľnosti náležité odôvodnené, je nemožné, aby za dodržania tejto povinnosti súd ukladal tresty mechanicky, a teda aj neprimerane. Tým sa súčasne zabraňuje aj arbitrárnosti rozhodovania o treste. Každý trestný čin je totiž vo svojej realizácii jedinečný rovnako ako jeho páchatel, obeť, následok. Je preto nevyhnutné, aby bol trest primeraný všetkým týmto individuálnym skutočnostiam, ktoré ho determinujú.

- **Zásada nezlučiteľnosti istých druhov trestov.** Paragraf 34 ods. 7 Trestného zákona stanovuje, ktoré tresty nemožno uložiť popri sebe. Dôvodom je skutočnosť, že uvedené tresty majú buď z vecného hľadiska v zásade rovnaký obsah (napr. trest odňatia slobody a trest domáceho väzenia), alebo by ich súčasné uloženie páchatelovi bolo nelogické, lebo by boli súčasne nevykonateľné (napr. peňažný trest a trest prepadnutia majetku).

- **Zásada personalizácie trestu.** Podľa § 34 ods. 3 Trestného zákona „[t]rest má postihovať iba páchatela, tak aby bol zabezpečený čo najmenší vplyv na jeho rodinu a jemu blízke osoby.“ Ujma, ktorú trest predstavuje, tak má byť spôsobená výlučne odsúdenému ako páchatelovi trestného činu, a nemá smerovať proti iným, jemu blízkym osobám. Samozrejme, spravidla je nemožné, aby sa páchatelov trest týchto osôb vôbec negatívne nedotkol. Pri ukladaní každého trestu by však mal sudca v duchu tejto zásady dôsledne zvažovať, aký následok bude mať uloženie trestu páchatelovi na kvalitu života a oprávnené záujmy týchto osôb. Aj v súlade s myšlienkou, že jedným z účelov trestu by malo byť zhojenie negatívnych následkov trestného činu, a to nielen na strane obeť (spoločnosti), ale aj na strane páchatela, je potrebné, aby tieto zásahy do života takpovediac nechtiac zapojených osôb boli minimálne. Trest uložený páchatelovi by totiž v žiadnom prípade nemal viktimizovať jeho rodinu a blízkych.

- **Zásada humanizmu.** Táto zásada vyplýva primárne z čl. 16 ods. 2 Ústavy a takisto z čl. 3 Dohovoru. Jej výslovné vyjadrenie aj priamo v texte Trestného zákona síce chýba, v duchu zákona je však prítomná v každom jeho ustanovení. Odsúdeného nie je za súčasného dodržania všetkých všeobecných princípov slovenského trestného práva trestať nehumánne, keďže slovenské trestnoprávne normy v tomto duchu iba konkretizujú Ústavu a sú nastavené na ľudskoprávny štandard, ktorý Slovenskú republiku zaväzuje aj s ohľadom na medzinárodné zmluvy a dohovory, ktorými je viazaná. Uplatňovanie zásady humanizmu, resp. humánnosti trestania však neznamená, že odsúdenému nemôže byť trestom spôsobená žiadna ujma na jeho právach – to by sa pochopiteľne priečilo celej logike trestania aj účelu trestu, ako bol podrobne popísaný vyššie. Ako totiž uvádza Fe-

renčíková a kol., „vo väčšine prípadov súdom nariadeného potrestania môže potrestaný prežívať pocity poníženia, prípadne duševné či fyzické nepohodlie, ktoré subjektívne môže vnímať ako „strádanie“ či „utrpenie“, avšak aby došlo k porušeniu tejto zásady, musí ísť o zaobchádzanie alebo trest spôsobujúci psychické alebo fyzické utrpenie dosahujúce určitý stupeň (závažnosť), aby ho bolo možné kvalifikovať ako mučenie alebo neludzské zaobchádzanie či trest.“⁴⁰

Nad rámec uvedeného ešte treba dodať, že aby sme mohli hovoriť o skutočne spravodlivom treste, a to spravodlivom v širšom slova zmysle aj pre páchatel'a trestného činu, aj pre spoločnosť, zastúpenú štátom, musí trest navyše spĺňať tri základné požiadavky, ktoré zároveň naplno podporia účinnosť jeho funkcií, a to predovšetkým s poukázaním na individuálnu a generálnu prevenciu:

- **Trest má byť dostatočne a v rozumnej miere prísny.** Ujma, ktorá má byť páchatel'ovi trestného činu spôsobená, má kompenzovať zisk páchatel'a z trestného činu, musí teda zapôsobiť v prvom rade na samotného páchatel'a, aby mohol na jeho príklade pôsobiť odrádzajúco aj na širšiu verejnosť⁴¹; trest však nemá byť príliš prísny. Ako koniec koncov uvádza už Beccaria „[n]a to, aby trest dosiahol svoj účinok, stačí, aby zlo trestu prevýšilo zo zločinu vznikajúce dobro [...]. Všetko navyše je teda zbytočné, a preto tyran-ské.“⁴²

- **Trest musí byť pre páchatel'a neodvratný.** Deravé sito právneho systému, cez ktoré páchatelia dokážu prekĺznuť bez trestu, nepoukazuje len na slabosť a neschopnosť štátu presadiť svoju vôľu a efektívne vykonávať zverenú moc, ale *de facto* znemožňuje dosiahnutie účelu trestu, lebo za takýchto okolností nie je možné naplniť jeho jednotlivé funkcie. Trestanie potom nevyhnutne pôsobí dojemom arbitrárnosti, keď nie je isté, kedy, koho, a či vôbec stihne trest za spáchaný trestný čin. V takejto situácii by potom bolo možné pochybovať o spravodlivosti aj tých trestov, ku ktorých uloženiu skutočne dôjde. Za najväčšiu „brzdu“ trestnej činnosti totiž nemôžu byť považované náhodné, aj keď napríklad výrazne prísne tresty. Naopak, aj miernejší trest, ak je neodvratný, zapôsobí na páchatel'a a spoločnosť ako celok účinnejšie, ako akokoľvek prísny trest, ak do úvahy zároveň prichádza aj beztrestnosť.⁴³

- **Trest musí byť uložený a vykonaný v čo najkratšom možnom čase od spáchania trestného činu.** Reakcia trestnoprávneho systému na spáchaný trestný čin musí byť rýchla, pretože plynutím času sa oslabuje výchovný účinok trestu, keďže samotné previnenie páchatel'a už z psychologického hľadiska stráca „novosť“ a jeho spojenie s trestom ako vzťah príčiny a následku je menej zjavné – a to nielen u samotného páchatel'a, ale aj prizerajúcej sa spoločnosti. Čím dlhší je čas medzi spáchaním činu a uložením trestu, tým slabší výchovný (preventívny) účinok trest má.⁴⁴ Rýchle nastúpenie reakcie trestnoprávneho systému je zároveň žiaduce aj z pohľadu samotného páchatel'a. Ako uvádza už

⁴⁰ FERENČIKOVÁ, S. – MIHALOV, J. – VOLANSKÁ, M. Normotvorný, aplikačný a interpretačný význam základných zásad trestného práva hmotného. In *Studia Iuridica Cassoviensia*, 2013, č. 1, s. 33.

⁴¹ VEČERKA, K. a kol. *Prevenca kriminality v teorii a praxi*. Praha : IKSP, 1996, s. 32.

⁴² BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 81.

⁴³ BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 80.

⁴⁴ VEČERKA, K. a kol. *Prevenca kriminality v teorii a praxi*. Praha : IKSP, 1996, s. 32.

Beccaria, rýchlosť trestnoprávnej represie má totiž aj významný vzťah k samotnej spravodlivosti napokon uloženého trestu, keďže „[o] čo viac bude trest okamžitý a bližší k spáchanému zločinu, o to bude spravodlivejší a užitočnejší. Vravím spravodlivejší, lebo obvineného ušetri zbytočných a krutých trápení v neistote, ktoré narastajú so silou predstavivosti a s pocitom vlastnej slabosti,“ navyše, ako už bolo spomínané, „okamžitosť potrestania je užitočnejšia, pretože o čo menšie je množstvo času, ktoré uplynulo medzi trestom a zločinom, o to silnejšia a trvácnejšia je v mysliach ľudí spojitosť týchto dvoch pojmov, a to zločinu a trestu, takže prirodzene sa jeden považuje za príčinu a druhý za zákonite nevyhnutný následok.“⁴⁵

Záver

Spravodlivý trest môže uložiť iba spravodlivý sudca, ktorý v súlade s formálnou spravodlivosťou vyjadrenou v zákone a rozvinutou v rámci celého systému zásad trestania posudzuje trestný čin a ukladá páchatel'ovi trest. Pritom platí, že by mal „zladit' svoje vnútorné cítenie pre spravodlivosť s objektívnym stavom vecí. Konkrétne svoj zmysel pre spravodlivosť nemôže ovplyvňovať svojimi subjektívnymi pocitmi a náladami, ale musí sa držať objektívnych faktov, argumentov a jeho interpretácia musí byť zbavená subjektívnych domnie-
nok a pocitov.“⁴⁶ Sudcu má preto pri ukladaní spravodlivého trestu viesť objektívny zákon nastavený tak, aby tresty boli spravodlivé, vnútorná vedomosť o filozofii, z ktorej duch zákona čerpá a ktorej je venovaný aj tento článok, a subjektívna schopnosť uplatniť oboje na konkrétnu situáciu tak, aby sa naplnil účel trestu v jeho najširšom možnom účinku.

Literatúra

- BECCARIA, C.: O zločinoch a trestoch. Bratislava : Kalligram, 2009. 128 s. ISBN 978-80-8101-252-5.
- DOMNITSKA, V. Absolútne teórie účelu trestu. In *Historia et theoria iuris*. ISSN 1338-0133, 2012, roč. 4, č. 1, s. 6 – 14.
- DOMNITSKA, V. Relatívne (utilitárne) a zmiešané teórie účelu trestu. In *Historia et theoria iuris*. ISSN 1338-0133, 2012, roč. 4, č. 2, s. 8 – 17.
- FERENČIKOVÁ, S. – MIHAĽOV, J. – VOLANSKÁ, M. Normotvorný, aplikačný a interpretačný význam základných zásad trestného práva hmotného. In *Studia Iuridica Cassoviensia*. ISSN 1339-3995, 2013, č. 1, s. 21 – 37.
- GROTIUS, H.: On the Law of War and Peace: Translated from the original Latin *De Jure Belli ac Pacis* and slightly abridged by A. C. Campbell, A. M. [online]. Kitchener : Batoche Books, 2001 [cit. 2020-03-11]. 374 s. Dostupné na internete: <<https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/grotius/Law2.pdf>>.
- HOLLÄNDER, P.: *Filosofie práva*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012. 421 s. ISBN 978-80-7380-366-7.
- CHOVANCOVÁ, J.: Spravodlivosť a liberálne hodnoty. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461, 2003, roč. 55, č. 6 – 7, s. 690 – 695.
- JALČ, A.: Hmotnoprávny a procesnoprávny pohľad na niektoré problémy trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce. In STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha : Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-034-5, s. 262 – 285.

⁴⁵ BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 68, 69.

⁴⁶ CHOVANCOVÁ, J. *Spravodlivosť a liberálne hodnoty*. In *Justičná revue*, 2003, roč. 55, č. 6 – 7, s. 694.

- KNAPP, V.: Teorie práva. Praha : C. H. Beck, 1995. 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
- KOŠIČIAROVÁ, S.: Princíp humánnosti trestania a disciplinárna zodpovednosť členov samosprávnych stavovských organizácií. In PAPÁČOVÁ, I. (ed.). Verejná správa na rázcestí. Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018. ISBN 978-80-7160-459-4, s. 64 – 67.
- KUCHTA, J – VÁLKOVÁ, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha : C. H. Beck, 2005. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
- LACIAKOVÁ, L.: Restoratívna verzus retributívna koncepcia trestania. In Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície: zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Bratislava : Eurokódex, 2013. ISBN 978-80-8155-012-6, s. 63 – 76.
- LATA, J.: Účel trestu a jeho spravdnost. In Trestní právo. ISSN 1211-2860, roč. 5, č. 5/2001, s. 13 – 24.
- LATA, J.: Účel a smysl trestu. Praha : LexisNexis, 2007. 114 s. ISBN 978-80-86920-24-5.
- LYONS, L. 2004. Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost. Praha : Svojtka & Co, 2004. 190 s. ISBN 80-7352-021-4.
- NOVOTNÝ, O.: Právní stát a trestní právo. In Právo a zákonnost. ISSN 1210-0900, 1991, č. 1, s. 14 – 26.
- TÓTHOVÁ, M.: Pohľad na systém trestnoprávných sankcií v Slovenskej republike. In COFOLA 2010: the conference proceedings. Brno : Masarykova Univerzita, 2010. ISBN 878-80-210-5151-5, s. 1405 – 1423.
- ŠVECOVÁ, A.: Beccariovský obrat ponímania trestného činu v konfrontácii s trestnoprávnou úpravou v Uhorsku a Habsburskej ríši v 18. a na začiatku 19. storočia. In Právněhistorické studie. ISSN 0079-4929, 2017, roč. 47, č. 1, s. 62 – 75.
- URBANOVA, M.: Systémy sociální kontroly a právo. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 191 s. ISBN 80-86898-94-6.
- VEČERKA, K. a kol. 1996. Prevence kriminality v teorii a praxi. Praha : IKSP, 1996. 202 s. ISBN 80-86008-24-X.
- ZÁHORA, J. 2008. Ukladanie trestov po rekodifikácii v Slovenskej republike. In Časopis pro právní vědu a praxi. ISSN 1210-9126, 2008, roč. 16, č. 2, s. 158 – 162.
- ZEHR, H. – GOHAR, A. 2003. The little book of restorative justice [online]. Pennsylvania : Good Books, 2003 [cit. 2020-03-12]. 89 s. Dostupné na internete: <<https://www.unicef.org/tdad/littlebookrjpakaf.pdf>>.
- ZELIŽŇAKOVÁ, E. 2014. Trest podľa Kanta. In BELÁS, Ľ. – ZÁKUTNÁ, S. (eds.). 11. kantovský vedecký zborník. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014. ISBN 978-80-555-1132-0, s. 65 – 76.

Citované rozhodnutia súdov SR

- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28. novembra 2012, sp. zn. PL. ÚS 106/2011-85.
Rozsudok Krajského súdu v Žiline z 15. augusta 2017, sp. zn. 1To/69/2017.